

УДК:
323.27:355.01
Оригинални
научни рад

Српска политичка мисао
број 4/2011.
год. 18. vol. 34.
стр. 277-293.

Радослав Гаћиновић

Институт за политичке студије – Београд

Драган Млађан

Криминалистичко полицијска академија – Београд

ОРУЖАНА ПОБУНА – ПРОБЛЕМ БЕЗБЕДНОСТИ ДЕМОКРАТСКЕ ДРЖАВЕ*

*Никада човек не може тако угрозити
живот као кад жели да га поправи, а
не зна ни зашто и како да га поправи,
нити зна је ли то поправљање или
кварење, поготову ако изгуби свој мир.*

Меша Селимовић, Тврђава

Сажетак

Овај рад је покушај аутора да дефинише унутрашњу оружану побуну као сукоб који опасно нарушава капацитет система безбедности демократске државе. У српском језику реч «сукоб» значи: «опречност», «размимоилажење супротних гледишта (интереса)», «спор», «свађа», «непријатељски оружани судар», «окршај» и сл. Основе филозофског схватања сукоба поставио је Хераклит. Све се непрекидно мења и свака промена представља средину између два супротна стања. Сукоб је општа појава и све се рађа у сукобу и нужношћу. Савремене теорије о друштвеним сукобима могу се класификовати на оне које сукобе схватају као патолошко стање друштвеног организма, или као чињеницу живота појединаца и колективитета, као и теорије које изучавају сукобе као процес или одређено стање. Унутрашња оружана побуна спада у сукобе средњег интензитета са тежњом да прерасте у грађански рат или уста-

* Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179009, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

нак. Међутим, савремено право подвлачи разлику између побуне и грађанског рата. Савремени систем међународног права побуну сматра унутрашњом ствари државе и у њеној је искључивој надлежности. Дакле, побуна представља одложену војнополитичку активност усмерену ка остваривању потпуне или делимичне контроле ресурса земље употребом нерегуларних оружаних снага или илегалних политичких организација.

Кључне речи: Држава, демократија, капацитет, систем, безбедност

Унутрашња оружана побуна представља сукоб унутар државе, а ради остваривања политичких циљева одређених друштвених група. Сукоби, као друштвене појаве, настају као комплекс процеса и односа између унутардржавних субјеката, чији су интереси, вредности и потребе дијаметрално супротстављени и не могу се усагласити кроз процесе сарадње. За разумевање суштине тих процеса битно је да се на бази теоријских знања о сукобима и познавању конкретног стања они могу што поузданије процењивати и предвиђати ради ефикаснијег и прагматичнијег деловања било ког субјекта у државним и међународним оквирима.¹⁾

„Држава је друштвена организација која има монопол физичке принуде, путем кога врши своју (државну) власт.“²⁾ Основа функција безбедности јесте превентивна, односно да својом организацијом и знањем буде инструмент одвраћања насилне делатности организација, група и појединаца. Ако до таквих активности ипак дође, субјекти система безбедности морају ефикасно реаговати, како би правовремено открили узрок опасности и елиминисали њихове носиоце на правно дозвољен начин.

„Као функција – безбедност је нераздвојни атрибут државе и подразумева вршење послова безбедности ради заштите одређених вредности, без обзира на друштвено уређење, политички систем и облик власти. *Функција безбедности и организација безбедности чине систем безбедности.* „

У теорији државе и права општеприхваћеним се сматрају становишта да држава представља део друштва, тј. посебну друштвену творевину коју називамо друштвеном организацијом.³⁾

Иако због супротних идеолошких ставова и теоријских приступа у оквиру међународне заједнице не постоји јединствена де-

1) Љубомир Стаић, Радослав Гаџиновић, *Увод у студије безбедности*, Драслар, Београд, 2007, стр. 149.

2) *Социолошки лексикон*, Савремена администрација, Београд, 1982, стр. 150.

3) Митровић М. Д., *Држава и право у теорији државе и права*, Службени лист СФРЈ, Београд, 1992.

финиција државе, под државом се подразумева свака „јединка „ која је организована од стране постојаног становништва на ограниченој територији, коју то становништво преко организованог политичког система суверено контролише. Из ове дефиниције следи да су конститутивни елементи државе постојано становништво, територија и суверена власт.⁴⁾ Обзиром на улогу државе, она је веома заинтересована за научно изучавање свих врста друштвених сукоба, како би уз помоћ науке утврдила своје најефикасније како превентивно, тако репресивно борбено деловање њеног система безбедности.

Корени теоретских разматрања о природи (друштвених) сукоба сежу у античко доба и филозофска разматрања Хераклита, Платона и Аристотела, а даљи развој мисли о сукобима везан је за теолошка, природноправна, геополитичка и малтузијанска тумачења друштвених сукоба.⁵⁾ Међутим, тек са развојем социологије и психологије као посебних наука развили су се значајнији научно-методолошки и теоријски правци и истраживачке школе о сукобима. У зависности од различитих чинилаца, ови приступи се деле, у најопштијем смислу, на психолошке и социолошке, где је подела заснована на томе да ли се узроци сукоба налазе у природи човека или његовим друштвеним структурама и институцијама, односно да ли се сукоби анализирају са становишта појединаца или сазнања о њиховом колективном понашању (групе, институције, заједнице, културни системи и сл.). Ипак, ова подела у савременим условима није тако стриктна, јер "социолошке студије све више уважавају значај психолошких аспеката и чиниоца у друштвеним процесима и обрнуто, у психолошким истраживањима придаје се све већи значај културним, групним, институционалним и другим факторима у психичком животу појединца".⁶⁾

До сукоба друштвених група долази кад оне настоје да остваре супротне интересе, јер њихов покушај остварења од стране једне сукобљене стране често онемогућава остварење интереса друге стране или угрожава њене основне вредности или потребе. Сукоби су често изазвани објективним узроцима и постојаће док буду постојале изражене друштвене противречности савременог света.

4) Љубомир Стајић, Радослав Гађиновић, *Увод у студије безбедности*, Драслар партнер, Београд, 2007, стр. 64.

5) Милашиновић, Радомир М., Милашиновић, Срђан М, *Увод у теорије конфликта*, Факултет цивилне одбране, Београд, 2004, стр. 15.

6) Rummel, Ru-dolph J., *Understanding Conflict and War: Societies, Politics and Conflict*, The Free Press, New York, 1996; Види и у: Coser, Louis, *Functions of Social Conflict*, The Free Press, New York, Cohtier-Macmillian Ltd, London, 1996, p. 10.

Зато се основано може тврдити да се Хераклитова генијална мисао о сукобу, потврђује као закономерност, иако је изречена пре више од два и по миленијума. «*Овај свет (један) исти за сва бића, није уредио нико од богова и нико од људи, него је увек био, јесте и биће вечито жива ватра, која се после одређеног периода гаси*». ⁷⁾ «*Рат је отац свих и краљ свих, и он једне избаци на видело као богове, а друге као људе; једне учини робовима, а друге слободнима*». ⁸⁾

Савремене теорије о друштвеним сукобима могу се класификовати на оне које сукобе схватају као патолошко стање друштвеног организма, или као чињеницу живота појединаца и колективитета, као и теорије које изучавају сукобе као процес (динамичан модел) или одређено стање (статично-еквистријски модел). Поједини аутори их разврставају на динамичке теорије (сукобе посматрају као историјску појаву) и стратешке теорије (сукобе посматрају као начин остварења специфичних циљева и интереса одређених група па и целих заједница). ⁹⁾ Коначно, шира теоријска изучавања сукоба подразумевају и класификацију са становишта различитих аналитичких концепта, као што су теорије одлучивања, теорије стратешких игара, погађања, коалиција, комуникациона теорија, теорија представа, итд.

Озбиљнија социолошка истраживања сукоба (*Conflict studies*) ¹⁰⁾ настају после Другог светског рата у радовима истакнутих социолога Луиса Козера, Кенета Болдинга, Ралфа Дарендорфа, Рејмона Арона, и др, који сукобе почињу изучавати на нивоу друштвених група, друштвених структура и институција, класа, политичких партија и покрета, верских, етничких и културних целина и држава. Предмет истраживања су и револуције и грађански ратови, индустријски, етнички и верски сукоби, покрети отпора, рат, империјализам, и друштвени покрети. Коначно, 70-те године XX века представљају револуцију у области истраживања сукоба, посебно после развоја дијалектичког модела и теорије сукоба. Ови теоријски приступи посматрају друштвене сукобе кроз шири анализу интереса, вредности, друштвене моћи и социјалне неједнакости; основних узрока сукоба; услова и процеса који генеришу сукобе;

7) Хераклит, *Фрагменти*, Графос, Београд 1979, (фрагмент 30)

8) Исто, (фрагмент 53)

9) Рапорт, А. *Models of Conflict; Cataclysmic and Strategic*, London, 1966, p. 259-287.

10) Boulding, Kenneth, *Conflict and Defense: A General Theory*, Harper & Brothers, New York, 1962.

тока, ефеката и спољних фактора који утичу на интензитет друштвених сукоба; и начина њиховог разрешавања.¹¹⁾

Сукоби се јављају као последица различитих *потреба* (економских, класних, социопсихолошких, расних, верских, националних, политичких) и интереса. Они се одвијају кроз низ међуљудских (међугрупних) односа-интеракција, односа једнакости и/или неједнакости, сарадње и сукоба, "стихијских и вољних односа који мењају друштвени и индивидуални живот појединаца, друштвених група и заједница".¹²⁾ У литератури постоје различита одређења и тумачења појма сукоба. Сама реч сукоб потиче од латинског израза *conflictus*-конфликт, спор. борба супротстављених идеја или моралних начела.¹³⁾

Сукоб се може дефинисати као "сукоб супротних интереса, циљева, погледа и идеологија различитих индивидуа, социјалних група и класа", "сукоб интереса, борба за поседовање економске вредности, власти као и културних и моралних вредности".¹⁴⁾

Друштвени сукоби су "велике и масовне социјалне акције, односно свесна усмерена, динамична и практична међусобна сукобљавања и борбе колективних друштвених субјеката због значајних и по својој природи ограничених добара". Суштину сукоба као "стања социјалних интеракција, отворених антагонизама, са конфронтацијом и борбом као основним усмерењима" чине унутар-групне и међугрупне борбе, у циљу остваривања међусобно опречних интереса, вредности и ограничених, али битних, ресурса. Та борба може бити "рат без правила, у већој или мањој мери готово увек ограничена ширим социјалним, правним, моралним, верским, техничким или другим нормама и правилима".¹⁵⁾

Сукоби се разликују по својој природи, функцијама, интензитету, носиоцима, средствима која се користе, последицама, начинима разрешавања, окончавања, итд. У складу с тим, класификација сукоба се обично врши на основу различитих критеријума, а најчешћи су према: учесницима – субјектима; интензитету и по-

11) Младен Бајагић, *Изаови и претње у измењеном контексту безбедности* (докторска дисертација), Факултет политичких наука, Београд, 2006, стр. 193.

12) Видаковић, Јозо, *Друштвени конфликти – Босна и Херцеговина*, Завод за уџбенике и наставна средства, Српско Сарајево, 2003, стр. 18, 41, 194-195.

13) Исто, стр. 17

14) Голенкова, З. Т. "Социјалне неједнакости и социјални конфликти", *Зборник: Социјални конфликти у земљама транзиције*, Београд: Институт друштвених наука и др., 1996, стр. 25-27.

15) Видојевић Зоран, "Друштвени сукоби као судбинско питање", *Теме*, Ниш, 1972, стр. 78.

следицама; средствима; природи и условима у којима се јављају; и начинима регулација или разрешавања. Сукоби се деле и према одређеним сепцифичностима на доминантне и латентне, насилне и ненасилне, институционализоване и неконтролисане, регионалне и глобалне, идеолошке, економске, сукобе између култура и цивилизација, модернизма и традиционализма, регионализма и унитаризма, сукобе који се могу разрешити, перманентне и неразрешиве сукобе, итд.¹⁶⁾

Полазећи од субјеката – непосредних учесника, сукоби се класификују на интраперсоналне и интерперсоналне, унутаргрупне и међугрупне, унутардржавне и међудржавне, односно сукобе на индивидуалном, групном и међународном плану.¹⁷⁾ По последицама које остварују на конкретан политички систем и структуру односа у њему, сукоби се могу класификовати на "системске" и "умерене" сукобе. С обзиром на начине и степен утицаја учесника у сукобу на његов ток и исход, Анатолиј Рапапорт дели сукобе на *борбе, игре и дебате*.

Борба подразумева стихижност, где самоконтрола и узајамна контрола учесника брзо опадају, што за последицу има ескалацију отворених непријатељстава, укључујући и насиље.

У играма учесници задржавају рационалну контролу над својим потезима, али не нужно и над исходима сукоба.

Коначно, дебате су сукоби у којима учесници настаје да утичу један на другог у циљу промене мотива, вредности и представа о одређеној појави или стању у друштву.¹⁸⁾

Иако је једна од најзначајнијих подела сукоба на оружане и неоружане, односно насилне и ненасилне¹⁹⁾, за ово истраживање од изузетног значаја класификација Кристијана Ширера (*Christian P. Scherrer*), по коме се сукоби могу класификовати на: анти-режимске ратове или политичке и идеолошке сукобе држава против побуна; етно-националне сукобе (унутрашњи сукоби); међудржавне

16) Милашиновић, Радомир М. Милашиновић, Срђан М. *Увод у теорије конфликта*, Факултет цивилне одбране, Београд, 2004, стр. 93.

17) Boulding, Kenneth, *Conflict and Defense: A General Theory*, New York: Harepr Brothers, 1962. p. 80-105.

18) Хантингтон, Семјуел П. *Сукоб цивилизација и преуређење светског поретка*, ЦИД, Подгорица, 1998. стр. 279-282.

19) Милашиновић, Радомир М., Милашиновић, Срђан М. *Увод у теорије конфликта*, Факултет цивилне одбране, Београд, 2004, стр. 96; Исти аутори класификују сукобе и на: класне, националне, расне, верске и политичке

сукобе; ратове за деконолизацију или окупације страних држава; међуетничке сукобе; ратове банди и геноцид.²⁰⁾

Истраживање сукоба као специфичних друштвених феномена је од изузетног значаја, како због структуралне превенције, трансформације и разрешења ових сукоба, тако и због постизања трајног мира на подручјима где су се јавили. Основни услов решавања, односно спречавања и/или регулисања друштвених сукоба јесте, пре свега, познавање њихових узрока, услова, мотива и циљева.²¹⁾ Међутим, Мајкл Браун (*Michael E. Brown*) сматра да ова гледишта о узроцима сукоба не могу објаснити чињеницу "зашто жестоки сукоби избијају на неким местима, а на неким не", односно "не могу објаснити зашто су неки спорови суровији и теже их је решити него неке друге". све значајне варијације о појави и интензитету унутрашњих и етничких сукоба".²²⁾

Научна анализа узрока сукоба мора се, пре свега, заснивати на историјским и друштвеним (политичким, етничким, верским и идеолошким) условима и чиниоцима, и различитим интересима и циљевима свих учесника у сукобима. Сами узроци сукоба су "устаљени, довољни и нужни, непосредни (економски, политички и др) извори кретања, развоја и промена друштвених сукоба", тичу се "расподеле друштвених, посебно материјалних вредности, присвајања власти, друштвене моћи, угледа, престижа, посебно материјалних вредности, присвајање власти, друштвене моћи, угледа, престижа, доминације над људима и стварима, територијама, итд". Између свих друштвених сукоба постоји висок ниво међузависности, сплет узрока и последица, који се разликују по свом значају, трајању и нужности. С тога се може говорити о узроцима првог, другог и трећег и н-тог степена и нивоа, од "конкретне угрожености преко узрочности класе појава (сукоба) до узрочности које важе за систем као целину". Узроци сукоба могу бити и унутрашњи и спољни, посредни и непосредни (богатство, власт и друштвени ста-

20) Геноцид подразумева организовано државно масовно убијање, злочин против човечности кога карактерише намера владара да уништи појединце због њихове припадности одређеној националној, етничкој, расној или религијској заједници; Scherrer, Christian P., „Towards A Comprehensive Analysis of Ethnicity and mass Violence: Types, Dynamics, Characteristics and Trends“, In: Хаџић Мирослав (ed), op.cit., pp.332-334.

21) За разлику од Кенета Болдинга, који користи термин "решавање", Владимир Гоати се опредељује за термин "регулисање", јер сматра да реч "решавање" асоцира на окончање конфликта, што се у друштву веома ретко дешава: Група аутора, политичка социологија, Београд: Радничка штампа, 1978. стр. 328.

22) Младен Бајагић, *Изазови и претње у измењеном контексту безбедности* (докторска дисертација) Факултет политичких наука, Београд, 2006, стр. 196-197.

тус). Ови узроци се исказују као основне *вредности* и главни, непосредни извори сукоба у сваком историјски познатом друштву.²³⁾

За разлику од међународних оружаних сукоба у којима су главни актери државе (појединачно или у савезу), унутрашњи сукоби воде се на територији једне државе, и то између антагонистичких друштвених група, као што су: социјалне, политичке, националне, етничке, верске, племенске и др.²⁴⁾ Њихова посебна карактеристика јесте да подразумевају територијалну и персоналну аутономију власти једне државе над припадницима супротстављених друштвених групација и територијалну ограниченост извођења борбених дејстава у оквиру такве државе.²⁵⁾

Већ из категоризације антагонистичких друштвених група могу се идентификовати фактори који најчешће доводе до оружаних сукоба између њих. Обично су то социјалне и економске супротности, политичка, верска и етничка нетрпељивост, национална угњетеност и др. Такви сукоби већ одавно су постали историјска појава, односно стални пратилац унутрашњег политичког живота и развоја многих држава.

ДЕФИНИСАЊЕ ОРУЖАНЕ ПОБУНЕ

Побуна се може дефинисати као организована оружано-политичка борба чији циљ може бити преузимање власти насилним превратом и сменом постојеће владе (власти), док у другом случају циљеви могу бити више ограничени. На пример, настојање побуњеника да се одвоје (сепарирају) од контроле владе и да успоставе аутономну државу у традиционалним етичким и религијским границама. Циљ побуне може бити добијање ограничених политичких концесија које се не мог остваривати применом мање насилних средстава.²⁶⁾

За потпуно расветљавање и дефинисање феномена “оружане побуне“ и “побуњеничке активности“ изнећемо и дефиницију Централне обавештајне агенције САД (CIA) према којој “побуна представља одложену војно-политичку активност усмерену ка

23) Исто

24) Vuko Gozze-Gučetić, “Међународноправна заштита учесника у унутрашњем оружаном сукобу”, *Анали Правног факултета у Београду*, јануар-јун 1972, стр. 147.

25) Мирослав Шулаја, *Борци у унутрашњим оружаним сукобима и међународно право*, ИМПП, Београд, 1985, стр. 69.

26) Митко Коточевски, „Унутрашња оружана побуна”, *Наука-безбедност-полиција*, Београд, бр. 1/2006, стр. 149-150.

остваривању потпуне или делимичне контроле ресурса земље употребом нерегуларних војних сила или илегалних политичких организација“.²⁷⁾

Побуна је организован покрет који је усмерен ка изазивању политичких криза и масовне турбуленције, а у циљу обарања постојеће владе, како субверзијом тако и оружаним сукобом. Побуњеници се организују на политичкој основи с циљем подржавања политичких, економских, социјалних, војних, психолошких и прикривених и непризнатих (*covert*) операција које се изводе по њиховој замисли. При томе, свака побуна се мора анализирати са више аспеката два. *Један аспект* подразумева акцију паравојних формација које користе герилску тактику, офанзивно дејство уз сопствени избор места и времена, како би постигли супериорност на локалном нивоу. *Други аспект* је политички и делује посредством штрајкова, демонстрација, пропаганде, политичких организација и дипломатије. Покретање побуњеничких акција против државе и њене војне моћи је храбар чин, али када је у питању савремено организована државна власт, побуњеници веома ретко остварују замишљене циљеве иако постоји могућност понављања насилне побуњеничке активности. Учесници у побуни сматрају да одговарајућа промена у оквиру постојећег политичког система није могућа нити вероватна, па се зато опредељују за радикалну промену политичке власти, што подразумева дуготрајну примену прикривених и непризнатих (*covert*) средстава и метода. У том случају припреме побуњеника су веома дуготрајне, конспиративне, акције ће извести изненада муњевито уз вероватноћу изненађења структура безбедности државе. Због тога је континуирани рад служби безбедности на свим нивоима неопходан и из периодичну безбедносну процену од стране највећих стручњака система безбедности државе.

И за побуњеничко и за противпобуњеничко деловање изузетно је важна политичко-безбедносна процена, с једне стране да знају какву имају подршку од већине грађана и с друге стране да сазнају која ће политичка партија – групација организовати власт у будућности. У одређеним ситуацијама побуњеници ће затражити преко својих савезника првенствено политичку помоћ из иностранства иако се зна да је оружана побуна искључиво у ингеренцији националне државе и да се спољни фактори не могу мешати у унутрашње проблеме које држава има са побуњеницима.

27) Исто

Генерално, побуњеници следе револуционарне доктрине и користе оружану силу као инструмент политике. Побуњеници настоје да усаврше начине претварања сопствених слабости у предности, а силу владе у њену слабост. Они се појављују када је влада неспособна или нема вољу да одговори на захтеве важних друштвених група. Побуна се активира услед масовног незадовољства постојећим политичким и социјалним условима у друштву за које побуњенички активисти сматрају да их више није могуће толерисати. Зато су они одлучни да применом насиља према постојећој влади остваре промену, тј. да оспоре легитимитет постојећој влади. Побуњеници испољавају опште незадовољство, кривицу пребацује на владу и нуде побољшање услова. Следећи корак је обезбеђивање организационих и управљачких способности с циљем кооптирања необухваћеног дела становништва у ефективну силу за политичку акцију. Руководство побуне наглашава и експлоатише теме које подражавају најважније друштвене групе, истовремено неутрализује групе које подржавају владу, те коначно, тражи и пасивну подршку већине. Дакле, постоји борба за легитимност. Побуњеници поткопавају легитимитет владе и уверавају становништво у неопходност промене постојеће власти. Насупрот томе, влада покушава уверити становништво да је њена политика правилна и разумна.²⁸⁾

Да би побуна била успешна, побуњеници морају активирати што већи број људских и материјалних потенцијала, чиме би се обезбедила активна и пасивна подршка њеног програма, операција и циљева. Други услов успеха је стварање јединственог руководства, доктрине, организације и визије будућности будући која се мора трасирати и изграђивати из почетка. Иако је свака побуна аутохтона, могу се издвојити одређени параметри који карактеришу сваки бунт и помоћу којих се могу утврдити слабости и моћ саме побуне. Крајњи циљ утврђивања и анализе заједничког за све побуне јесте, као што се подразумева, развој параметара помоћу којих се добија повратна информација за заинтересоване, у смислу да ли им она одговара, а изван су државе (друге државе). Будући да је побуна руковођено и усмерено политичко насиље, основно је да она има руководство (харизматични лидер или колективно тело), што ће одредити визију, руковођење, координацију и организациону усаглашеност.²⁹⁾

28) Љубомир Стаић – Радослав Гађиновић, *Увод у студије безбедности*, Драслар, Београд, 2007, стр. 152-153.

29) Исто

Успешна побуна пролази кроз неколико основних припремних фаза, што не значи да свака побуна мора да пролази кроз сваку фазу, нити да је развој побуне кроз све фазе услов за успех. Побуњенички покрет може бити у различитим фазама у различитим деловима државе, а с друге стране, успешном се сматра она побуна која се под јаким притиском може “*вратити*“ у претходну фазу и поново се развити када за то буду повољни услови. На пример, масовно оријентисана побуна састоји се од три фазе:

Прва фаза: Латентна или првобитна побуна подразумева активности – од субверзивног деловања до ситуација у којима чести превратнички инциденти и активности попримају облик шаблона и не подразумевају веће исказивање (преливање) насиља или неконтролисаних побуњеничких активности.

Друга фаза: герилски рат - наступа када побуњенички покрет обезбеди довољно локалне и спољашње подршке и почне организовани и континуирани герилски рат против владе. Овакво деловање је покушај присиљавања државних снага безбедности на дефанзивно деловање и да код народа изазове страх, зебњу, дефетизам и панику. Када побуна постане масовнија, постаје и способнија за извођење озбиљнијих операција на терену. У овој фази се може очекивати интензивирано деловање терористичких група и организација.

Трећа фаза: отворени рат – побуњеничког покрета – настаје када герила достигне максимално бројно стање и када се формацијски организује и оспособи за извођење директног удара без страха по институцијама државе и њеним снагама безбедности.

У пракси је потврђена оспособљеност (уникатност – специфичност) сваке побуне, а свака се развија сходно околностима у којима се налази. Због теоријске прецизности, а још више због практичне примене, војна теорија САД-а разликује четири модела побуне:

1. Субверзивна побуна – најчешће се јавља у слободној политичкој “клими“ у којој побуњеници могу користити илегалне и легалне методе. Наиме, они се инфилтрирају у политичку структуру (партију) да би преузели контролу над њом, и затим преузимају изборне и назначене функције (водеће, лидерске). Након тога примењују селективно насиље да би присилили гласаче, заплашили службенике и дискредитовали владу. Постојање насиља је доказ неспособности владе која би жестоком одговором поткопала свој углед. Практично, у целокупном деловању политички елемент руководи војним елементом због усаглашености наступа, на пример,

легална партија подржана од прикривених елемената који делују ван закона.

2. *Побуна критичног језгра* – побуњеници делују прикривено и јавно се инфилтрирају у владине институције с циљем рушења система изнутра. Постепено се поткопава легитимитет институција, уз уверавање осталих грађана да им се придруже. Насиље се не примењује док институције система не ослабе до степена након којег ће супериорна побуњеничка организација, преузети власт. Пример је Руска револуција из 1917. године. Овај модел има две варијанте – револуција у Никарагви и Кубански модел.

3. *Масовно оријентисана побуна* тежи политичкој и војној мобилизацији великог народног покрета, стварању легитимности изван државе, а затим жели променити или уништити унутрашњи политички систем. Побуњеници стрпљиво и упорно настоје да створе велику оружану силу и прерасту у герилу, а с друге стране, стварају базе активних и пасивних политичких истомишљеника. Они планирају дуготрајна деловања, постепено повећавање насиља с циљем обарања владе и институција система. У исто време, побуњеници настоје да формирају паралелну владу која се отворено проглашава легитимном.

4. *Традиционална побуна* – обично се развија због специфичних неправди и подижу је племенске, расне, религиозне и друге групе сличне идентификације. Побуњеници оптужују власт за укидање њихових права и интереса и раде на њиховом поновном успостављању. Најчешће имају ограничене циљеве, тј. одвајање од владине контроле путем аутономије или полуаутономије. Међутим, уступци које би влада требало да направи су велики и доводе у питање њену легитимност, па влада зато најчешће примењује репресију. С друге старне, побуњеници су припремљени да одговарају штрајковима, уличним демонстрацијама, па чак и тероризмом и герилским ратом. У спречавању побуне држава легитимно употребљава оружане снаге, а за дуготрајни одговор нужна је снажна политичка борба. Примери су побуна муцахедина у Авганистану и Тамилских сепаратиста у Шри Ланки.³⁰⁾

КАРАКТЕРИСТИКЕ ПОБУЊЕНИЧКОГ ДЕЛОВАЊА

Побуњенички покрети су током свог постојања испољили значајне особености и специфичне форме деловања. Неке форме

30) Митко Коточевски, „Унутрашња оружана побуна”, *Наука-безбедност-полиција*, Београд, бр. 1/2006, стр. 155.

су биле карактеристичне за регије или земље у којима су постојале, друге су попримиле глобалне форме, али сви побуњеници имају јединствен заједнички циљ – промену социјалног, политичког и економског статуса употребом (применом) силе.

Побуне које су усмерене против владе карактерише масовно учешће популације у остварењу циљева побуне. У суштини, стратегије оружаних побуна имају два основна задатка: *одузимање легитимности актуелном режиму*, и *добивање легитимности за себе (да би се оправдала насилна активност)*.³¹⁾

Опредељења побуњеничке стратегије варирају у зависности од личног искуства, знања и образовања вође и његове особености и од одговора на питања у вези с природом или опсегом устаничке коалиције, њеног идеолошког оквира, и од приоритета који проистичу из војних и политичких димензија конфликта. Између побуњеничких стратегија које су се појавиле у време Хладног рата, маоистички *“народни рат”* се, без сумње, показао најуспешнијим. Модел *“народног рата”* који је промовисао Мао Це Тунг, искључујући Кубу, био је успешно слеђен и реализован од стране скоро свих победничких побуњеника Вијетнам, Камбоџа, Гвинеја Бисао, Намибија, Алжир. Они су своју победу остварили применом неке варијанте Мао Це Тунговог *“народног рата”* са свеукупним поштовањем спецификација основних фактора рата у конкретним државама. Битне карактеристике, односно доминантне одреднице које одређују Мао Це Тунгов народни рат су биле следеће: примат политичке организације над војном акцијом; развијање и изграђивање опсежне политичке подршке и стварање заједничких фронтова насилних организација и покрета; развлачење противничких снага и наглашавање улоге руралних подручја.³²⁾

Савремено право подвлачи разлику између побуна и грађанског рата. Савремени систем међународног права побуну сматра унутрашњом ствари државе и у искључивој је надлежности државе. Члан 1, ст. 2, Протокола II из 1977, придодат Женевским конвенцијама из 1949. године, изузима побуну из орбита међународног права. Сједињене Државе су, на пример, бациле запаљиве бомбе на комплекс зграда у месту Веко (*Wako, Texas*) 1993. године у којима се забарикадирала верска побуњеничка секта. Том приликом је убијено више од 80 америчких грађана, међу којима и око десеторо

31) Радослав Гађиновић, „Управљање кризама“, *Политичка ревија*, 1/2010, Београд, ИПС, стр. 186.

32) Исто, стр. 156-157.

деце. Слично су поступали и са сепаратистичком организацијом у Тексасу 1998. године.³³⁾

Оружана побуна је, дакле, политичко кривично дело против народа и државе које се састоји у припремању оружане побуне или у учествовању у оружаној побуни, до које је већ дошло. Она представља акцију индивидуално неодређеног броја лица која се применом оружаног насиља супротстављају легитимним органима власти државе у циљу остваривања својих политичких циљева. Припремање оружане побуне обухвата низ тајних активности које ће се извести муњевитом применом оружане акције побуњеника. Акције могу бити, поред осталих и врбовање лица да учествују у побуни, набавка оружје или оруђа, као и све друге делатности којима се стварају услови за активирање оружане побуне.

Други облик кривично дела састоји се у учествовању у оружаној побуни до које је већ дошло.

Тежи облик кривичног дела учествовања у оружаној побуни постоји ако је дело извршено у приправном, мобилном или ратном стању, или ако је имало за последицу смрт неког лица, или је било праћено масовним насиљем или довело до угрожавања безбедности, економске и војне моћи државе. *Кривични законик Републике Србије* инкриминише оружану побуну у члану 311 и то: Ко учествује у оружаној побуни која је управљена на угрожавање уставног уређења, безбедности или територијалне целине Србије казниће се затвором од *три до петнаест* године. Организатор побуне казниће се затвором од *пет до петнаест* година.³⁴⁾

Radoslav Gacinovic, Dragan Mladjan

ARMED REBELLION – THE PROBLEM OF SECURITY IN A DEMOCRATIC STATE

Summary

This paper reflects the attempt of the authors to define internal armed rebellion as a conflict which poses a serious threat to the concept of the security system in a democratic state. In the Serbian language the word „conflict“ means „contraposition“, „disagreement of the opposite views (interests)“, „controversy“, „quarrel“, „hostile armed collision“, „clash“ etc. The basis of the philosophical understanding of the

33) Проф. др Смиља Аврамов, „Регуларна армија и побуњеници“, *Војно дело*, 4/99, Београд, стр. 12.

34) Кривични законик Републике Србије, *Службени гласник*, Београд, 2005, стр. 222.

conflict was set by Heraclitus. Everything is constantly changing, and each change represents a mean between two opposite states. Conflict is a common phenomena, and everything raises in conflict and necessity. Contemporary theories about social conflicts can be classified to those which understand the conflicts as a pathological state of the social organism, or as a fact of life of the individuals and collectivity, as well as theories which understand conflicts as processes or a certain state. The internal armed rebellion lines up in the medium-intensity conflict, with the aim to grow into a civil war or an insurrection. However, contemporary law draws the difference between a rebellion and a civil law. Contemporary system of international law considers a rebellion as an internal question of the state, and in its exclusive jurisdiction. That means that the rebellion represents a postponed politico-military activity, aimed at achieving total or partial control of the resources of the country by using the nonregular armed forces or ilegal political organizations.

Key words: state, democracy, capacity, system, security.

ЛИТЕРАТУРА

- Вишњић, Д., *Научна изграђеност теорије стратегије* (докторска дисертација), Војна академија, Београд, 2003.
- Милашиновић, Радомир М., Милашиновић, Срђан М, *Увод у теорије конфликта*, Факултет цивилне одбране, Београд, 2004.
- Rummel, Rudolph J., *Understanding Conflict ang War: Societes, Politics and Conflict*, The Free Press, New York, 1996.
- Coser, Louis, *Functions of Social Conflict*, The Free Press, New York, Cohtier-Macmillian Ltd, London, 1996.
- Хераклит, Фрагменти*, Графос, Београд 1979, (фрагмент 30)
- Rapoport, A.: *Models of Conflict; Cataclysmic and Strategic*, London, 1966.
- Boulding, Kenneth, *Conflict and Defense: A Ceneral Theory*, Harper & Brothers, New York, 1962.
- Радослав Гађиновић, „Управљање кризама“, *Политичка ревија*, 1/2010, Београд, ИПС.
- Видаковић, Јозо, *Друштвени конфликти – Босна и Херцеговина*, Завод за уџбенике и наставна средства, Српско Сарајево, 2003.
- Голенкова, З. Т. “Социјалне неједнакости и социјални конфликти”, Зборник: *Социјални конфликти у земљама транзиције*, Институт друштвених наука и др., Београд, 1996.
- Хантингтон, Семјуел П. *Сукоб цивилизација и преуређење светског поретка*, ЦИД, Подгорица, 1998.
- Vuko Gozze-Gučetić, “Међународноправна заштита учесника у унутрашњи оружаном сукобу”, *Анали Правног факултета у Београду*, јануар-јун 1972.

Мирослав Шулаја, *Борци у унутрашњим оружаним сукобима и међународно право*, ИМПП, Београд, 1985.

Смиља Аврамов, „Регуларна армија и побуњеници“, *Војно дело*, 4/99, Београд,

Resume

Conflicts, as social phenomena, originate as a complex of processes and relations between inner-state subjects, whose interests, values and needs are diametrically opposed, and cannot be coordinated through the processes of cooperation. To understand the essence of those processes, it is important to make a reliable assesment and forecast on the basis of theoretical knowledges about conflicts and particular condition, in order for the subjects in state and international frame could accomplish more efficient and pragmatic actions. The roots of the theoretical consideration of the nature of (social) conflicts can be found in the antic period, in the philosophical reflection of Heraclitus, Plato and Aristotle, and the continuance of the reflection on conflicts is related to the theological, natural-law, geopolitical and Malthusian interpretations of the social conflicts. However, only after the development of sociology and psychology as particular sciences, significant science-methodological and theoretical directions and research schools of conflicts were developed. Depending upon different factors, these approaches can be classified, in broad sense, to psychological and social, and the division is based on the causes of the conflicts, whether we can find them in the nature of the human being, or in his social structures and institutions, i.e, whether the conflicts are being analyzed from the individual point of view, or based on the knowledge about their collective behaviour (groups, institutions, communities, cultural systems, etc.). Yet, this division in contemporary conditions is not so strictly, because „the sociological studies take more into account the significance of the psychological aspects and factors in social processes and vice versa, the psychological research gives greater importance to cultural, group, institutional and other factors in the psychological life of the individual“. A rebellion can be defined as an organized armed-political struggle, whose aim can be the assumption of power by the revolutionary takeover and replacement of the existing government (authority), while in other case the goals can be more limited. For instance, the attempt of the rebels to separate themselves from the control of the government and to establish an autonomus state in traditional ethnic and religious boundaries. The aim of the rebellion can be to gain limited political concessions, that cannot be achieved by the application of less violent means. A rebellion is an organized motion aimed at overthrowing the existing government by subversion and armed conflict. The rebels organize themselves on the

political ground, with the aim of supporting political, economic, social, military, psychological and concealed and covert operations. The rebellion thus shows two faces. One side presumes military and paramilitary formations that use the guerilla tactic, offensive action with their own choice of place and time, resulting in a superiority at the local level. The other side is political, and it acts through strikes, demonstrations, propaganda, political organizations and diplomacy. The start of the rebellious action against the state and its military power is a brave act, but the success of the previous rebellions points to the possibility of their repetition. The participants in the rebellion deem certain change in the existing political system as not possible nor probable, so they decide for the radical change of the political authority, which means the longterm use of the concealed and covert means and methods.

* Овај рад је примљен 17. октобра 2011. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 16. новембра 2011. године.